

ANALÝZA MIGRAČNÍHO CHOVÁNÍ REGIONŮ SOUDRŽNOSTI ČESKA

Ivan Šotkovský

Abstrakt:

Cílem příspěvku je zhodnocení migrační měny čtrnácti regionů soudržnosti Česka od roku 1971 až do současnosti. Základem pro analýzu jsou data ČSÚ se zaměřením na počty přistěhovalých a vystěhovalých z regionů soudržnosti. I když je existence těchto prostorových celků spojena s rokem 2004, kdy se náš stát stal členem Evropské unie, přesto bylo možné rekonstruovat migrační chování obyvatel Česka na úrovni NUTS2 až k roku 1971. Jako základní ukazatele pro vyhodnocení migrace jsou vybrány migrační saldo a hrubá míra migračního salda. K naplnění výzkumného cíle se v rámci metody komparace zvolených územních jednotek využívá možnost klasifikačního systému časových řad pro posouzení vybrané regionální sociální disparity. Za tímto účelem se pracuje s hierarchickou metodou shlukové analýzy. Vytvořená dynamická prostorová typologie bude základním podkladem pro posouzení rozdílů v migračním chování regionů soudržnosti, které bude ještě doplněno rámcem celkové změny početní velikosti regionů v souvislosti s přirozenou měnou.

Klíčová slova: migrační chování, populační vývoj, regiony soudržnosti ČR

Úvod

Budeme se zabývat srovnáním migračního chování českých regionů soudržnosti. O významu prostorové úrovně NUTS 2 vypovídá skutečnost, že k ní směřují základní dotační tituly dotace z oblasti regionální politiky. Vstupem ČR do Evropské unie bylo naší povinností převzít systém NUTS a aplikovat ho na naše území (Šotkovský, 2007). V průběhu roku 2004 byly provedeny poslední úpravy v územním vymezení krajů Vysočina, Jihomoravského, Olomouckého a Moravskoslezského. Změny hranic uvedených krajů vyvolaly současně potřebu úpravy vymezení regionů soudržnosti (obrázek 1).

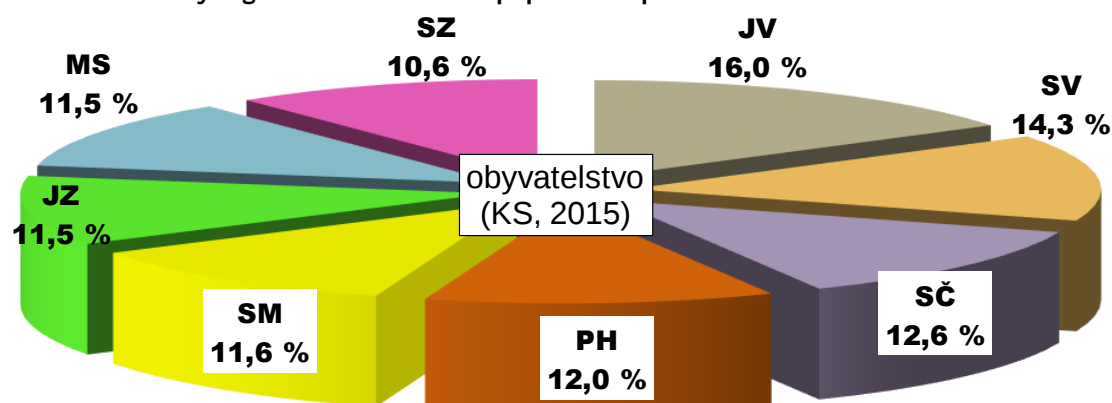
Takto definovaný prostorový rámec naší analýzy bude poměřován dále časovým úsekem let 1971 až 2014. Čtyřiačtyřicetileté sledování změn populační velikosti nám může ukázat na rozdílné migrační chování a případně odlišné celkové přírůstky obyvatel jednotlivých regionů soudržnosti Česka. Protože nemalá část hodnoceného období leží v časovém intervalu před rokem 2004, bylo až k roku 1971 provedeno územní sjednocení všech územních celků podle prostorového vymezení ke konci roku 2015.

Obrázek 1: Regiony soudržnosti Česka v systému NUTS a LAU 1

Regionů soudržnosti je na území našeho státu 8. Navíc tři prostorové jednotky z tohoto počtu (Moravskoslezsko, Střední Čechy a Praha) mají stejné vymezení i na úrovni NUTS 3 (kraje). Za přednost regionů soudržnosti můžeme považovat jejich nevelké rozdíly především při srovnávání populační velikosti (obr. 2). Rozdíly v rozloze RS Česka jsou sice výraznější, ale rozloha nemá zásadní dopad do demografického chování. Všechny regiony soudržnosti mají počty obyvatel v rozmezí 1,1 milionů (SZ) až 1,7 milionů (JV). Regiony při této populační velikosti není zapotřebí při demografické analýze podrobovat úpravám z pohledu standardizace, která především vychází z rozdílných věkových skladeb dílčích regionů. V našem případě je odlišnost věkového složení RS Česka natolik malá, že její dopad na námi sledované aspekty demografického chování můžeme považovat za zanedbatelné.

Obrázek 2: Podíly regionů soudržnosti na populační a plošné velikosti Česka

Nejmenším regionem soudržnosti je Severozápad (SZ) s 11% podílem na populaci Česka a naopak největším je Jihovýchod (JV) s populační vahou 16 %. Nejlidnatější region soudržnosti je tak populačně větší o téměř polovinu při srovnávání s nejmenším regionem. U krajů činil tento rozdíl 334 % v roce 2015. Moravskoslezsko (MS) je sedmým největším (11,5 %), když za Jihovýchodem jsou ještě regiony Severovýchod (SV), Střední Čechy (SČ), Praha (PH), Střední Morava (SM) a Jihozápad (JZ). Rozdíly v rozloze těchto územních celků jsou sice vyšší (od nejmenší Prahy s podílem 0,6 % až po největší Jihozápad s podílem 22,3 %), nicméně z hlediska analýzy lidnatostního vývoje je vhodnější pracovat s prostorovými jednotkami srovnatelnými velikostí obyvatelstva.

Sídelní strukturu Česka tvořilo ke konci roku 2015 6 253 obcí (tab. 1). Měst podle legislativního přístupu¹ bylo celkem 602, včetně hlavního města a 25 statutárních měst. Do celkové sídelní struktury patřilo ještě 221 městysů a 5 vojenských újezdů. Ostatních obcí (vč. městysů a vojenských újezdů), které snad můžeme označit běžně užívaným pojmem vesnice, bylo ke konci roku 2015 na území Česka 5 651. Nejvíce obcí má na svém území Jihovýchod, téměř 1 400. Více než tisíc obcí mají ještě Střední Čechy, Jihozápad a Severovýchod (přesně přes 1 100). Dále následuje Střední Morava s více než sedmi sty obcemi. Na šestém místě je SZ, kde je obcí necelých pět set. Nejméně obcí, když neuvažujeme RS Praha, má Moravskoslezsko. Na jeho území dnes máme 300 obcí. Největší hustotu obcí (*mho*) mají RS Jihovýchod a Střední Čechy, kde na každých 100 km² připadne deset obcí. Zato největší průměrnou populační velikost obce (*o*) má jednoznačně Moravskoslezsko s více než čtyřmi tisíci obyvateli. U všech ostatních RS je to přes tisíc s výjimkou Severozápadu s více než dvěma tisíci obyvateli.

Tabulka 1: Vybrané znaky regionů soudržnosti ČR

NUTS 2 (ČR)	rozloha (km ²)	počet obyvatel	zald. (ob./km ²)	počet obcí	počet měst	počet st. měst	počet městysů	<i>mho</i>	<i>o</i> (v tis.)
Praha	496	1 267 449	2 555	1	1	0	0	0	1 267,4
Střední Čechy	11 015	1 326 876	120	1 145	83	2	50	10	1,2
Jihozápad	17 618	1 214 450	69	1 124	111	2	33	6	1,1
Severozápad	8 650	1 120 654	130	486	97	6	11	6	2,3
Severovýchod	12 439	1 507 209	121	1 114	125	4	24	9	1,4
Jihovýchod	13 992	1 684 500	120	1 377	83	2	82	10	1,2
Střední Morava	9 231	1 219 394	132	706	60	4	18	8	1,7
Moravskoslezsko	5 427	1 213 311	224	300	42	5	3	6	4,0
Česko	78 868	10 553 843	134	6 253	602	25	221	8	1,7

Zdroj: data ČSÚ, počet obyvatel za rok 2015 (KS) vč. ostatních dat a ukazatelů

K základním prostorovým charakteristikám je vhodné doplnit ještě několik údajů. Moravskoslezsko je druhým nejvíce zalidněným regionem soudržnosti Česka. Dlouhodobě se zde hodnota hustoty zalidnění (*oml*) pohybuje okolo 224 obyvatel na km². Desetkrát vyšší hodnotu má Hlavní město Praha (2 555 ob/km² ke konci roku 2015), ale v pořadí třetí Střední Morava dosahuje hodnoty zalidnění již jen 132 ob/km². Je to stejně jako celorepubliková úroveň. Počtem obcí 300 je MS po Praze druhou nejmenší oblastí. Proto se svojí hodnotou 6 obcí na ploše 100 km² (*mho*) je pod průměrem státu stejně jako regiony soudržnosti JZ a SZ. Naopak ukazatelem průměrné velikosti obce (*o*) 4,1 tisíc obyvatel je druhým největším po Praze, když i celorepubliková

¹ Statut města ve státě udělují odpovědné osoby (dnes v ČR předseda Poslanecké sněmovny na návrh vlády).

hodnota je 1,7 tis obyvatel (tabulka). Všechny tři ukazatele (*oml*, *mho*, *o*) včetně samotného počtu obcí zřetelně dokládají vyšší míru koncentrace obyvatel do velkých sídel Moravskoslezska.

Analytické postupy a metodika při hodnocení změn populační velikosti

Věcně zaměřená problematika spočívá v hodnocení migračního chování² trvale bydlícího obyvatelstva regionů soudržnosti Česka. **Prostorový pohyb obyvatelstva** je vedle přirozené změny druhou položkou s přímým dopadem na populační velikost. I v tomto případě máme možnost pracovat s ukazatelem pro výpočet absolutních nebo relativních hodnot migrace. V prvním případě se nejčastěji můžeme setkat s pojmem migrační saldo (*MS*). Vzorcový zápis vypadá takto:

$$MS = I - E$$

Saldo migrace měří výslednou váhu prostorového pohybu jako rozdíl četností přistěhovaných (*I*, imigrant) a vystěhovaných (*E*, emigrant). Celkovou zátěž prostoru způsobenou migračním tokem je možné spočítat součtem přistěhovaných a vystěhovaných. Potom hovoříme o migračním objemu (*MO*). Ale ten nám mnoho neříká o změně početní velikosti zkoumaného území a není tak součástí naší analýzy. Pro relativizaci změn lidnosti vyvolaných prostorovým pohybem se pracuje s ukazatelem **hrubé míry migračního salda** (*hmms*):

$$hmms = \frac{MS}{P} \cdot 1000 \text{ [v ‰]}, \text{ případně lze ukazatel rozepsat a potom}$$

$$hmms = \frac{I-E}{P} \cdot 1000 = \left(\frac{I}{P} \cdot 1000\right) - \left(\frac{E}{P} \cdot 1000\right) = hmi - hme$$

Při použití metody komparace za vybrané územní jednotky (zvolený prostorový řád) je vhodné mimo jiné využít možnosti klasifikačního systému časových řad (*Time Series Clustering*), kdy lze potom následovně demografické ukazatele zpracovat třeba **hierarchickou metodou shlukové analýzy** (*Hierarchical Cluster Analysis*). Tato metoda shlukování navrhuje klasifikační systém pro různý počet typologických shluků nejlépe v případech, kdy pracujeme s méně než 20 srovnávanými jednotkami. Metoda je založena na realokačních iteracích. Optimalizačním kritériem je minimalizace čtverců vzdáleností mezi objekty a centroidy. Centroidem je zde míněn aritmetický průměr všech objektů v daném shluku. Pro zlepšení této analýzy je vhodnější vždy využívat úpravu pomocí systému časových řad, zejména při zpracovávání dlouhodobých časových řad, pro potřebu optimalizace hodnot. V naší studii k tomu používáme **metodu tříletých klouzavých průměrů** (metoda *Center Moving Average* pro tříleté periody), proto všechny druhy typologických grafů zobrazují na ose času (osa x) časové rozpětí od roku 1972 do roku 2014. Přitom nutně v rámci metody klouzavých průměrů pracujeme s daty od roku 1971 až po rok 2015.

Shluková analýza nám umožňuje seskupovat objekty do přirozených skupin na základě jejich vzájemné podobnosti, což je rozhodující také pro zdůraznění rozdílnosti od objektů ležících mimo skupinu. U hierarchického shlukování agregačního podtypu využíváme možnosti metody průměrné vzdálenosti mezi skupinami (Average Linkage between Groups) s grafickým vykreslením do konečného shluku v podobě dendrogramu. Protože faktorová patří mezi metody redukce většího počtu původních a často charakterově odlišných proměnných, nebylo zapotřebí pro naše účely ji

² Při analýze migrací je nutno přesně definovat tento jev. Migrací je obecně i v tomto článku míněn proces stěhování mimo hranice původní obce, který je doprovázen změnou místa trvalého bydliště. Ale od roku 2002 zahrnuje v dílčí skupině zahraniční migrace i cizince s dlouhodobým pobytem či uděleným azylem.

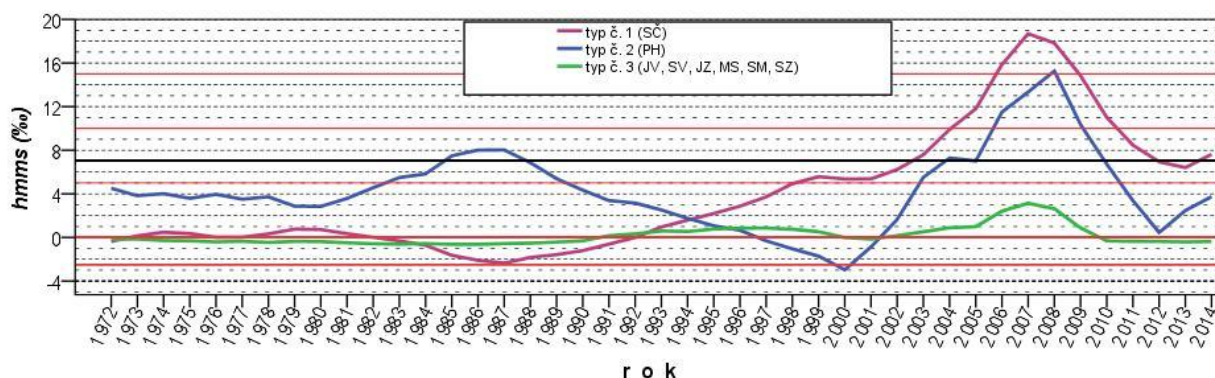
použít. Shlukovou analýzu jsme prováděli vždy pro jednu proměnnou (v našem případě *hmms*) a počítání společných faktorů pro nás nebylo užitečné (Košťál, 2013).

Analýza migračního chování obyvatelstva regionů soudržnosti

Prostorový pohyb obyvatelstva je vedle přirozené měny druhou položkou s přímým dopadem na populační velikost. I v tomto případě máme možnost pracovat s ukazatelem pro výpočet absolutních nebo relativních hodnot migrace.

Na základě analýzy více než čtyřicetiletého populačního vývoje zaměřeného na prostorové rozdíly podle odlišností vývoje **migrační měny obyvatelstva** bylo možné provést dynamickou typologii a odlišit nejen prostorové typy, ale i různá časová období. Po analýze dendrogramu jako výstupu agregační hierarchické shlukové metody průměrné vzdálenosti mezi skupinami jsme mohli vymezit tři regionální typy (obr. 3). Dlouhodobě odlišné migrační chování mají regiony soudržnosti Střední Čechy (typ č. 1), Praha (typ č. 2) a ostatní regiony soudržnosti Česka (typ č. 3), kam řadíme RS JZ, SZ, SV, JV, SM a MS. Na základě důsledné analýzy dlouhodobých trendů migračního chování obyvatel RS můžeme tři odlišné typologické skupiny zároveň vzájemně posoudit také z pohledu časovým změn migračního chování. Na rozdíl od chování obyvatel při posuzování přirozené měny, kde bylo možné odlišit čtyři časová pásma (Šotkovský, 2015a, s. 67), máme pro migraci vymezené jenom tři časové etapy: 1971–1993, 1994–2007 a 2008 až současnost.

Obrázek 3: Dynamická typologie regionů soudržnosti ČR v letech 1971 až 2015 podle migrace

Zdroj: zpracováno autorem podle dat ČSÚ

Migrační odlišnosti tří regionálních typů v dlouhodobém časovém období mezi roky 1971 až 2015 můžeme popsat následovně:

- Jako první typ můžeme označit RS Střední Čechy. V prvním časovém období, tedy až do roku 1993, se tento region soudržnosti příliš od ostatních regionů s výjimkou Prahy migračním chováním v podstatě neodlišoval. Typy č. 1 a č. 3 vlastně v tomto období prokazovaly shodné migrační chování, když se jejich hmms pohybovala okolo nulových hodnot. Ještě lépe tuto podobu migračního chování dokládá dlouhodobý průměr ukazatele hmms pro typ č. 1 a typ č. 3, které se téměř nelišily (-0,4 ‰ pro RS SČ a -0,3 ‰ pro skupinu RS u typu č. 3). K výrazné změně migračního chování obyvatel RS Střední Čechy došlo potom ve druhém časovém období, které vymezujeme roky 1994 až 2007. Průměr hrubé míry migračního salda dosáhl hodnoty 7,3 ‰, když u typu č. 2 (RS Praha) to byly jenom 3,1 ‰ a u typu č. 3 dokonce jenom 0,9 ‰. Etapu od roku 1994 do roku 2007 můžeme označit jako období značné migrační

přitažlivosti RS Střední Čechy. Ale od roku 2008 po celou dobu dalších následujících let už dochází k viditelnému snižování migračních zisků. Pokles je citelný, když ze svého maxima přes 20 promile je dnes na hodnotě pod sedm promile. Během dlouhého období 45 let dosáhl ukazatel hmms těchto statistických hodnot: průměr 3,9 ‰, minimum -2,8 ‰, maximum 21,3 ‰ a směrodatná odchylka 5,8.

- Druhým typem regionu je Praha. Je stejně jako Střední Čechy dlouhodobě zisková, ale měla odlišné etapy vlastního vývoje. Zejména první časové období, které končí rokem 1993, znamenalo pro Prahu odlišné migrační chování obyvatel než na ostatním území státu včetně RS Střední Čechy. Praha vykazovala průměrnou hodnotu hmms za celé 23leté období na úrovni téměř pět promile (4,6 ‰), zatímco ostatní regiony soudržnosti byly migračně ztrátové. V dalších dvou časových etapách od roku 1994 (22 let) bylo migrační chování Prahy značně nevyrovnané, což se projevilo také tím, že v tomto více než dvacetiletém období byl migrační zisk Prahy něco přes 110 tisíc, zatímco v letech 1971 až 1993 byl migrační zisk o 15 tisíc migrantů vyšší. Během dlouhého období 45 let dosáhl ukazatel hmms u Prahy těchto statistických hodnot: průměr 4,4 ‰, minimum -5,9 ‰, maximum 19,2 ‰ a směrodatná odchylka 4,5.
- Třetí skupinu tvoří početná skupina šesti regionů: JV, SV, JZ, MS, SM a SZ. Jejich dlouhodobý průměr ukazatele hmms se vždy pohyboval okolo nulové hodnoty. Od těchto hodnot se neodchýlily významně ani v jedné ze tří časových etap. V první etapě se pohyboval ukazatel mírně pod nulou a v obou následujících obdobích od roku 1994 mírně nad nulou. Během dlouhého období 45 let dosáhl ukazatel hmms těchto statistických hodnot: průměr 0,1 ‰, minimum -3,9 ‰, maximum 8,5 ‰ a směrodatná odchylka činila pouze 1,6. Nízká hodnota směrodatné odchylky ukazuje, že nedocházelo po celé dlouhé sledované období k výraznějším rozptýlům hodnot migračního salda u všech šesti regionů. Přesto můžeme v této skupině odlišit ještě dvě dílčí skupiny. Jenom Severozápad, Moravskoslezsko a Střední Morava vykázaly za celé sledované období záporné migrační saldo (-41 tisíc, -40 tisíc a -17 tisíc). Druhá podskupina (JV, SV, JZ) zahrnovala regiony s dlouhodobým kladným migračním saldem v intervalu 40 až 80 tisíc obyvatel. Střední Moravu a Moravskoslezsko tak můžeme považovat za migračně dlouhodobě ztrátové regiony. Jednoznačně to platí právě pro Moravskoslezsko, které od roku 1975 jako jediné území NUTS 2 ztrácí migrací vlastní obyvatelstvo každým rokem. Tato ztráta tak dosáhla za posledních 41 let od roku 1975 už více než 46 tisíc, když v posledních dvou dekadách region ročně ztrácel migrací cca 1 600 obyvatel s maximem ztráty v roce 2010 na úrovni téměř 4 tisíc obyvatel (hmms -3,2 ‰). Trend vystěhování z kraje tak neklesá, nicméně ani dramaticky nenarůstá a nepřekračuje tak dnes významně hranici -2 ‰ (za rok 2015 hmms -2,1 ‰).

Od roku 1994 jsou migračně nejpřitažlivějším regionem Střední Čechy (typ. č. 1) s dlouhodobým migračním ziskem za posledních 45 let téměř 208 tisíc obyvatel. Přesto ještě o něco více migrantů získala za stejné období Praha (celkové MS téměř 237 tisíc obyvatel). Po roce 1993 však Střední Čechy získaly migrací neuvěřitelných téměř 219 tisíc obyvatel, zatímco u Prahy to dělalo v těchto posledních dvaceti letech jenom něco málo přes 111 tisíc imigrantů. U ostatních RS sdružených do typu č. 3 došlo k navýšení populace migrací o necelých 114 tisíc.

Lze předpokládat, že na rozdíl od přirozené měny, kde již není mezi regiony soudržnosti žádných rozdílů (Šotkovský, 2015a, s. 68), se migrační chování bude i v blízké budoucnosti projevovat přece jenom odlišně. Nicméně poslední roky ukazují na významné snižování migračních přírůstků jak u Středních Čech, tak i Prahy. U ostatních regionů soudržnosti můžeme vliv migračních přírůstků,

ale i úbytků považovat za méně významný. Dnes můžeme základní otázky k migračnímu chování na regionální úrovni uvnitř našeho státu zformulovat následovně:

1. Jak dlouho a v jakém rozsahu bude prostor Středních Čech a Prahy migračně ziskovým na úkor ostatních regionů Česka?
2. Bude nadále území Středních Čech migračně nejpřitažlivějším a území Moravskoslezska a Střední Moravy migračně neztrátovějším? Kam až může rozdíl v lidnatostním vývoji těchto území dospět?

Od roku 2003 po předcházejících deseti letech populačního poklesu se počet obyvatel Česka opět pozvolna zvyšoval. Tento nárůst však v rozhodující míře ovlivňovaly hodnoty kladného migračního salda. Migrační chování se tak stalo určujícím prvkem v populační velikosti našeho státu. Celkový růst české populace tak měl i negativní dopad na uplatnění aktivnější rodinné politiky. V povědomí totiž působila skutečnost, že naše populace roste a není tak třeba důsledněji vyhodnocovat samotnou přirozenou měnu. O složitostech migračních přírůstků na úrovni státu není v současné Evropě třeba se detailněji zmiňovat (Šotkovský, 2016).

Závěr

Dosud jsme se zabývali prostorovými aspekty rozdílností migrační měny českého obyvatelstva s částečným doplněním o vlivy přirozené měny. K hlavním cílům patřilo provedení dynamické typologie regionů soudržnosti především na základě migračního chování a posouzení jeho dlouhodobých specifíků také ve srovnání s přirozenou či celkovou měnou obyvatelstva. Dynamická typologie na základě především celkové a přirozené měny obyvatelstva odlišila čtyři časové úseky z pohledu lidnatostního vývoje v námi sledovaném dlouhodobém horizontu posledních 45 let (tab. 2). Ještě lépe však ukázala na prostorové odlišnosti populačního vývoje dynamická typologie na základě migračního chování na úrovni českých regionů soudržnosti, když zřetelně vymezila tři typy: Střední Čechy (typ č. 1), Praha (typ č. 2) a ostatní RS (typ č. 3).

Od roku 1970 prošel populační vývoj české společnosti čtyřmi kvantitativně i kvalitativně odlišnými etapami. **První etapa (1970 až 1979)** prezentovala variantu významného početního růstu obyvatelstva. Počet obyvatel za dekádu vzrostl o více než 500 tisíc. Tento nárůst byl z více než 95 % zapříčiněn přirozenou měnou, když migrační vlivy na růst naší populace i na úrovni NUTS2 byly podstatně menší. Toto tvrzení podle nás nezeslabuje ani skutečnost, že z důvodů politických byla data za ilegální zahraniční migraci v podstatě nedostupná. Průměrná hodnota *hmpp* Česka byla 5,3 ‰, což znamenalo průměrné hodnoty ročních absolutních přírůstků přirozenou měnou přes 50 tisíc při průměrném migračním saldu pod dva tisíce. Roční přirozenou měnu přes 5 ‰ u ekonomicky rozvinutých států můžeme dnes považovat za významnou složku celkového růstu populační velikosti, nikoliv však za silný vliv porodnosti na populační velikost s tendencí používat termíny jako např. „baby boom“. Vrcholem procesu porodnosti u nás byly roky 1974 až 1976, kdy relativní přirozené přírůstky překračovaly hodnotu 6 ‰. Byl to zřetelný výsledek uskutečněné pronatalitní politiky státu, který se i přes celostátně sjednocené podmínky projevil v regionech soudržnosti³ rozdílně. A regiony soudržnosti situaci ovlivnily následovně:

³ Protože za územní jednotky NUTS 2 máme k dispozici data až od roku 1971, jsou k nim vztažené hodnoty pro první etapu myšlené v časovém intervalu 1971 až 1979.

- Tahounem populačního růstu byly RS ze skupiny typu č. 3. A to i přesto, že celkově u nich došlo k úbytku obyvatel emigrací. Ze šesti regionů soudržnosti nejvíce rostl počet obyvatel Moravskoslezska (8,8 ‰) a nejméně na Jihozápadě (5,3 ‰).
- Nejmenší růst na nízké úrovni pod 2 promile byl zaznamenán u Středních Čech (1,9 ‰).

Ve druhém časovém období let 1980 až 1993 byly změny populační velikosti natolik minimální, že na území Česka jsme je nazvali dobou stagnace počtu obyvatel. Z pohledu tří typů stojí za povšimnutí:

Tabulka 2: Ukazatele populačního vývoje podle prostorové typologie a časových etap po roce 1970

Typologické jednotky	1971 až 1979			1980 až 1993			1994 až 2007			2008 až 2015		
	hmpp	hmms	hmcpp	hmpp	hmms	hmcpp	hmpp	hmms	hmcpp	hmpp	hmms	hmcpp
typ č. 1 (STČ)	1,76	0,11	1,86	-1,92	-0,78	-2,69	-1,96	7,29	5,33	1,67	10,14	11,81
typ č. 2 (PHA)	0,84	3,94	4,77	-3,03	5,08	2,05	-2,76	3,13	0,36	1,70	5,98	7,68
typ č. 3 (JV, SV, JZ, SZ, MS, SM)	6,62	-0,31	6,31	1,47	-0,34	1,13	0,83	0,91	-0,08	0,02	0,13	0,16
Česko	5,29	0,28	5,56	0,48	0,29	0,77	-1,34	1,99	0,65	0,44	2,12	2,56

Zdroj: zpracováno autorem podle dat ČSÚ

- U regionu Středních Čech docházelo k úbytku obyvatel jak přirozenou měnou, tak migrací.
- Ještě větší úbytek obyvatel přirozenou měnou měla Praha, ale vyšší kladné migrační saldo rozhodlo o celkovém kladném populačním přírůstku regionu.
- U ostatních šesti regionů soudržnosti byl populační pohyb minimální.

Ve třetím období mezi roky 1994 až 2007 došlo k poklesu počtu obyvatel přirozenou měnou. Přirozený úbytek postihl Prahu (*hmpp* -2,8 ‰, typ č. 2) a Střední Čechy (*hmpp* -2,0 ‰, typ č. 1). Přesto stojí za to některé skutečnosti zdůraznit:

- Můžeme hovořit o tomto období jako o období vymírání české populace přirozenou měnou (*hmpp* -1,3 ‰). A to navzdory tomu, že u typu č. 3 byla průměrná hodnota přirozené měny kladná (1,1 ‰). Nicméně ani tohle nestačilo vyvážit celorepublikový úbytek populace přirozenou měnou.
- Navíc u typu č. 3 během čtrnáctiletého období došlo k úbytku obyvatelstva celkovou měnou jenom u moravských RS (Jihovýchod, Střední Morava a Moravskoslezsko).
- Nepatrný růst zaznamenal dokonce RS Severozápad zásluhou hodnoty *hmms* na úrovni jedné promile.
- K největšímu úbytku obyvatel došlo u RS Moravskoslezsko (-1,5 ‰).

Za nejvíce neklidné můžeme označit poslední **období mezi roky 2008 a 2015 (čtvrtá etapa)**. Některé zvláštnosti se pokusíme vyjmenovat:

- Jen nepatrný vliv na změnu populační velikosti má přirozená měna. Rozdíly mezi regiony soudržnosti jsou minimální, od -0,7 ‰ (MS) po 1,7 ‰ (SČ).
- Populačně ztrátovými za posledních osm let jsou jenom tři regiony z typu č. 3: Moravskoslezsko (-26,4 tis. ob.), Střední Morava (-9,4 tisíc ob.) a Severozápad (-5,5 tis. ob.).

Všechny tři regiony jsou ztrátové téměř výhradně migračním saldem, když jeho váha u MS i SM je shodně 75 % a u RS 66 %.

- Naproti tomu největší populační zisk zaznamenaly RS Střední Čechy (119 tisíc) a Praha (76 tisíc) osob. Na jejich nárůstu populační velikosti se přírůstek migrací podílel u SČ 86 % a u Prahy 78 %.
- Jestliže jsme mohli konstatovat v podstatě nulový rozdíl mezi regiony soudržnosti v případě přirozené měny, potom u migračního chování jsou rozdíly velmi významné. Na jedné straně máme Střední Čechy a Prahu s hodnotami hmms 10,1 ‰, popř. 6,0 ‰. Na straně druhé potom regiony Moravskoslezsko (-2,0 ‰) a Střední Moravu (-0,6 ‰).

Území Středních Čech zaznamenalo největší proměnu trendů populační velikosti na úrovni NUTS 2 po roce 1970. V první etapě bylo mírně ziskovým, ale ve druhé etapě (1980–1993) již ztrátovým územím. Ve třetí etapě opět ziskovým územím a stejně tak v posledním čtvrtém období od roku 2008. Právě poslední analyzovaný časový úsek mezi roky 2008 až 2015 se stal jak pro Střední Čechy (nárůst o 119 tisíc) tak i Prahu (nárůst o 76 tisíc) obdobím s největším populačním nárůstem, za kterým stojí především kladné migrační saldo. Jenom poslední typ č. 3 není utvořen pouze z jedné jednotky NUTS 2, ale hned s šesti regionů soudržnosti (JV, SV, JZ, SZ, MS, STM). U této typologické skupiny dlouhodobě silně slábne vliv přirozené měny. Přitom kladný migrační dopad na jejich populační velikost dlouhodobě zůstává nízký s výjimkou období mezi roky 2005 až 2008, kdy byly migrační zisky o něco vyšší.

Praha a Střední Čechy od roku 1980 jako jediné regiony vykázaly úbytek obyvatelstva přirozenou měnou až do konce roku 2005. Například Praha tak v průběhu těchto 26 let ztratila přirozenou měnou téměř 100 tisíc obyvatel a Střední Čechy 64 tisíc. Do skupiny regionů se zahájeným procesem přirozeného úbytku se v roce 1983 přiřadil region Jihozápad a od roku 1994 další tři regiony (Severovýchod, Jihovýchod, Střední Morava). O rok později se jako poslední vydaly na cestu negativního vývoje reprodukčního chování obyvatelstva Severozápad a především Moravskoslezsko (Šotkovský, 2015a, s. 84), které jako jediné spolu se Střední Moravou za posledních 8 let populačně ztrácí přirozenou měnou (-7 tis. u MS, -2 tis. u SZ a -3 tis. u SM). U zbývajících šesti regionů soudržnosti se přece jenom v posledních osmi letech od roku 2008 více projevily efekty pronatalitní politiky 70. let minulého století, když u nich došlo k růstu obyvatel přirozenou měnou. Nejvíce potom u regionů soudržnosti Střední Čechy a Praha (u obou nárůst o 16 tisíc ob.). Ale jak dokládá již dnes Moravskoslezsko, je efekt pronatalitní politiky 70. let minulého století v podstatě vyčerpán a v nejbližší budoucnosti tak můžeme opět očekávat stagnaci nebo úbytek obyvatel přirozenou měnou.

V celkovém přírůstku populace je od roku 2008 dominantní migrační saldo buď kladné (u šesti RS), nebo záporné (u RS Moravskoslezsko a Střední Morava). Proto také současnou prostorovou typologií celkového populačního vývoje ovlivňuje v celostátním měřítku migrace už z více než 80 %. Regionálně je tento vliv diferencován od 71 % u RS Jihozápad po Střední Moravu (100 %). Migračně nejvyhledávanějším územím se staly od r. 1994 Střední Čechy a s výjimkou období 1998 až 2001 i Praha (do roku 1997 imigrací z území státu, především středočeského prostoru, od roku 2002 způsobeno především přistěhovááním cizinců a našich občanů ze vzdálenějších území). Jako další faktor vzrůstu migračního zisku můžeme uvést změnu statistické evidence zahraniční migrace. Migrace nám tak od roku 2002 dává metodicky částečně historicky odlišný pohled na migrační chování naší populace před rokem 2002 a po něm.

Mezi roky 1971 a 2015 populace státu vzrostla z 9,7 milionů na 10,5 milionů (přibližně o 800 tisíc). Součtem 45 přirozených přírůstků a migračních sald z běžných evidencí obyvatelstva za jednotlivé regiony soudržnosti jsme se však dostali k hodnotě 920 tisíc. Ale ze zkušeností víme, že každý census přináší korekci konečného počtu obyvatel. Zejména z důvodu složitého a často neúplného sledování migračního chování, zejména mezinárodní migrace. Protože tyto dopady hodnotíme jako stejně působící na všech osm regionů soudržnosti Česka, početní rozdíl tak nemá zásadní vliv na naše hodnocení.

Literatura a zdroje dat

- Košťál, J. 2013. *Vybrané metody vícerozměrné statistiky (se zvláštním zaměřením na kriminologický výzkum)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Kutscherauer, A. a kol. 2010. *Regionální disparity. Disparity v regionálním rozvoji země, jejich pojetí, identifikace a hodnocení*. Ostrava: VŠB-TUO.
- Šotkovský, I., Tvrdý, L. 2004. Vývoj přirozeného a migračního přírůstku v obcích Moravskoslezského kraje v letech 1992 až 2001. *Demografie*, 46, č. 1, ČSÚ, Praha, s. 33–46.
- Šotkovský, I. 2007. Comparison of the Moravian-Silesian Population Development with Regions NUTS 2 in Longtime Period. In: *ECON '07 (selected research papers)*. Ostrava, Ekonomická fakulta VŠB – TUO, pp. 219–226.
- Šotkovský, I. 2011. A Typology of EU Countries in Terms of Population Growth in the Period from 1990 to 2009. *Moravian Geographical Reports*. Brno: Institute of Geonics, vol. 19, No. 3, pp. 48–55.
- Šotkovský, I. 2012. The Change of the Population Size and the Ageing Process of the EU Countries after 1990. In Honová, I., L. Melecký and M. Staníčková (ed.). *Proceedings of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VŠB-Technical University of Ostrava, pp. 315 – 322.
- Šotkovský, I. 2013. *Demografie: teorie a praxe v regionálních souvislostech*. Ostrava: VŠB-TUO.
- Šotkovský, I. 2015a. Socioekonomické struktury v rozvoji regionů. Postavení obyvatelstva Moravskoslezska v prostorové struktuře regionů soudržnosti ČR. *SAEI*, vol. 38, Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava.
- Šotkovský, I. 2015b. Populační vývoj Moravskoslezského kraje na pozadí populačního vývoje Česka a Evropské unie. In: *10 lat razem w Unii Europejskiej: zagrożenia i szanse*. Opole: Panstwowy instytut naukowy – instytut Śląski w Opolu, pp. 154–180.
- Šotkovský, I. 2016. Regional Disparities of the Migration Behaviour in the European Union. In Kovářová, E., L. Melecký and M. Staníčková (eds.). *Proceedings of the 3rd International Conference on European Integration 2016*. Ostrava: VŠB – Technical University of Ostrava, pp. 987–995.
- Wokoun R., Malinovský, J., Damborský, M., Blažek, J. a kol. 2008. *Regionální rozvoj: východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování*. Praha: Linde.

Summary

The goal is to recognize the differences between cohesion regions in Czech Republic. During the last thourtyfive years we evaluate the significant changes in spatial behaviour of the population caused by migration behaviour. We have eight cohesion regions in the Czech Republic. They have approximately the same population size and therefore we are able to analyze the changes of measures of the migration development. We can also compare variances of the crude migration rate. The paper describes new trends in changes of mechanical movement of population between Moravian-Silesian region and the other cohesion regions in the Czech Republic (level NUTS 2) after year 1970.

Kontakt

Ivan Šotkovský
Ekonomická fakulta VŠB-TU Ostrava
Havlíčkovo nábřeží 38A, 701 21 Ostrava 1
ivan.sotkovsky@vsb.cz